

РИЗИКИ ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТУВАННЯ ТА МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ НИМИ

© Гринів Т.Т., 2005

Описано ризики іноземного інвестування та їх відмінності від інвестиційних ризиків, наведено узагальнену та доповнену класифікацію ризиків іноземного інвестування та запропоновано ряд заходів щодо їх зменшення.

In this article risks of the foreign investment and the differences between investments risks and risks of the foreign investment are described. There is generalized and added classification of risks of the foreign investment. We are proposed measures of decrease of these risks.

Постановка проблеми. Вкладаючи кошти в економіку України чи будь-якої іншої держави, іноземним інвесторам слід пам'ятати про наявність умов невизначеності та конкуренції в країні. Щоб ефективно реалізувати свій проект та отримати від нього прибутки, інвесторам та менеджерам компаній необхідно приймати сміливі, інколи нетрадиційні рішення щодо впровадження нових технологій для виробництва продукції, розроблення товарів-новинок тощо, а все це підвищує рівень інвестиційного ризику. Тому основними завданнями для іноземних інвесторів при здійсненні інвестиційних проектів є: врахувати всі можливі ризики, навчитись керувати ними та вжити заходів щодо зниження можливих збитків та захисту від ризиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Велика кількість вчених, таких, як В.В. Вітлінський [2], В.Г. Федоренко, А.Ф. Гойко [11], І.Ю. Івченко [6], О.М. Зальотов [5], Т.В. Майорова [7] та інші досліджують і класифікують у своїх працях економічні, а зокрема й інвестиційні ризики, але практично ніхто з них не виділяє ризиків, притаманних сфері іноземного інвестування, пропонують цілу низку заходів щодо зменшення інвестиційних ризиків, але не наводять механізми реалізації основних з них, таких, як страхування та гарантування іноземних інвестицій.

Формулювання цілей статті. Основними завданнями нашого дослідження є з'ясувати, що таке ризики іноземного інвестування і чим вони відрізняються від інвестиційних ризиків, навести класифікацію ризиків іноземного інвестування та запропонувати заходи їх захисту.

Виклад основного матеріалу. У літературі часто можна зустріти такі вирази: "невизначене майбутнє" або "невпевненість у майбутньому". Вдумуючись в суть цих виразів, можна з точністю сказати, що основною причиною нашої невпевненості в майбутньому є ризик. Поняття ризику виникло давно і зовсім не стосувалось комерційної чи управлінської діяльності, оскільки таких тоді ще просто не існувало. Першим дослідником економічного ризику був Дж. М. Кейнс, який виділив три види економічного ризику:

- ризик підприємця (позичальника);
- ризик кредитора (виникає при ухилянні боржника від сплати боргу);
- ризик інфляції (зменшення вартості грошової одиниці) [8, с.7].

Далі, на кожному етапі розвитку економічної думки представниками різних економічних теорій досліджувалось, змінювалось і доповнювалось поняття ризику. Наприклад, в класичній теорії Дж. Міль та Н.І. Сеніор ризик визначають як збиток, завданий здійсненням вибраного рішення. В неокласичній теорії ризику (А.Маршалл, А.Пігу) враховуються два фактори: розмір очікуваного прибутку та величина його можливих коливань [8, с.7].

Сьогодні немає точного і єдиного визначення ризику. У сучасних літературних джерелах ризик визначається як можлива невдача, як непевність у очікуваному результаті, як невизначеність чи випадковість настання якоїсь події. Тому точнішим, на нашу думку, є таке визначення [2, с.30]: “ризик – це об’єктивно-суб’єктивна категорія, яка пов’язана з подоланням невизначеності, випадковості і конфліктності в ситуації неминучого вибору і відображає ступінь досягнення очікуваного результату”. З цього визначення зрозуміло, що ризик виникає лише в ситуаціях невизначеності, випадковості і конфліктності. Невизначеність має велике значення для розуміння економічних процесів, вона пов’язана з природою людини, непередбачуваністю результатів наукового прогресу тощо.

Економічний, або як його ще називають, господарський чи підприємницький ризик – це ризик, який виникає у сфері економічних відносин, тобто у сфері виробництва, розподілу та споживання товарів чи послуг на ринку. Як відомо, підприємництва без ризику не існує. Ризик є однією із складових успішного функціонування підприємства на ринку. Ще англійський економіст Річард Кантільйон (1680–1734), який ввів у науковий обіг поняття “підприємство”, визначав його як економічну функцію особливого роду та підкреслював завжди наявний у ньому елемент ризику, а А. Сміт у “Дослідженнях про природу і причини багатства народів” відзначав, що підприємець виступає власником, який свідомо йде на економічний ризик для реалізації певної ідеї та отримання прибутку, плануючи та організовуючи для цього виробництво, тобто, досягнення будь-якого прибутку завжди пов’язане з певним ризиком. У 30-х рр. А. Маршалл, представник неокласичної теорії ризиків, вважав, що підприємець, який працює в умовах невизначеності при прийнятті необхідних рішень, керується розмірами очікуваного прибутку та величиною його можливих коливань, і вибирає той варіант, за якого коливання очікуваного прибутку менші. У Цивільному кодексі зазначено, що “підприємницькою є самостійна, здійснювана на свій ризик діяльність, спрямована на систематичне одержання прибутку від користування майном, продажу товарів, виконання робіт чи надання послуг особами, зареєстрованими в цій якості у встановленому законом порядку”, тобто самостійність і готовність до ризику – це дві основні риси підприємця.

У кожній сфері підприємницької діяльності виникають свої ризики, які під час функціонування декількох господарських суб’єктів можуть переплітатись. Ми розглядаємо іноземне інвестування, а в ньому існують свої ризики. Розглянемо насамперед, що таке інвестиційний ризик і для чого потрібно його враховувати в діяльності.

Інвестиційний ризик – це відхилення сподіваних результатів від середньої або очікуваної величини [7, с.202]. Це визначення, на нашу думку, не є точним, тому що внаслідок виникнення ризикованої ситуації під час здійснення інвестування (реалізації інвестиційного проекту) можна зазнати збитків, все втратити, не отримавши ніяких сподіваних результатів.

Інвестиційний ризик – це ризик, пов’язаний з можливістю недоодержання або втрати прибутку в ході реалізації інвестиційних проектів [8, с.37]. Це визначення, на нашу думку є вдалішим, тому що воно включає в себе поняття “інвестиційний проект”, без якого інвестиційної діяльності практично не існує, оскільки вона здійснюється через його реалізацію, але не досить повним, тому що не завжди іноземні інвестори самі беруть участь у реалізації інвестиційного проекту, інколи вони лише інвестують кошти задля отримання прибутку, тому наступне визначення, на нашу думку, є точнішим, оскільки охоплює всю інвестиційну діяльність підприємства.

“Ризик інвестицій [4, с. 376] – це ймовірність виникнення непередбачуваних фінансових втрат в процесі інвестиційної діяльності підприємства”.

Оскільки ми розглядаємо сферу іноземного інвестування, то сформулюємо таке визначення: ризику іноземного інвестування – це ризики недоодержання чи втрати прибутків безпосередньо у сфері іноземного інвестування. Більшість науковців не виділяють окремо ризики іноземного інвестування: оскільки вони є складовою інвестиційних ризиків, то й визначаються і класифікуються вони однаково. Ми погоджуємось, що в інвестиційних ризиках та ризиках іноземного інвестування, зокрема, є багато спільного, але існує і ряд відмінностей: з одного боку, зміни в законодавствах інших країн є взагалі неважливими або не настільки важливими для вітчизняних інвесторів порівняно з іноземними, для іноземних інвесторів важливі гарантії переказу їх прибутків

за кордон, що зовсім не стосується вітчизняних інвесторів, крім того, ставлення населення України, працівників підприємств до іноземних інвесторів часто буває набагато гіршим, ніж до своїх вітчизняних інвесторів, але, з іншого боку, іноземним інвесторам надано порівняно більші гарантії у разі зміни законодавства тощо. Тому, хоча ризики іноземного інвестування разом з ризиками вітчизняного інвестування і є складовими інвестиційних ризиків, їх не можна ототожнювати.

Проблема співвідношення ризику і прибутку є однією з головних в сфері іноземного інвестування, тому підприємець має здійснювати ефективну інвестиційну діяльність, при якій приріст капіталу повинен компенсувати інвестору відмову від використанні наявних грошових коштів, винагородити можливий ризик, покрити збитки від інфляції в майбутньому. При вкладанні коштів в чужу країну іноземний інвестор виходить, передовсім, з понять безпеки і лише потім – з розрахунку одержання майбутнього прибутку.

За результатами опитувань менеджерів транснаціональних корпорацій, проведених ООН [10, с.13–14], виявлено такі чинники, які перешкоджають припливу іноземного капіталу в економіку перехідних країн: недостатня кваліфікація персоналу, політична і економічна нестабільність, нерозвинена інфраструктура і, як наслідок, висока ризикованість капіталовкладень. Тому при оцінці ефективності проектів з іноземною участю необхідно враховувати чинники ризику та невизначеності, що залежить від здатності наших підприємців ідентифікувати і уявляти сферу невизначеності та від наявності в них інструментарію і ефективної методології аналізу впливу ризиків на прибутковість проекту. Якщо говорити про наявність ризиків щодо іноземних інвесторів в нашій країні, то це політичні ризики (дії державної влади та органів управління), соціальні (неправомірні дії щодо іноземних компаній), внутрішньоекономічні (стабільність законодавства, розумні ставки податків, здатність країни своєчасно повертати отримані кредити тощо), зовнішньоекономічні (експортні ризики та ризики, пов'язана з виробничою діяльністю за кордоном) тощо.

Внаслідок постійного розвитку економічних і соціальних відносин з'являється все більше різноманітних видів інвестиційних ризиків. Дотепер не існує чіткої системи їх класифікації, але розглядаючи та досліджуючи класифікації інвестиційних ризиків, запропоновані такими науковими теоретиками та практиками, як Н.І. Машина [8, с.10–21], О.М. Зальотов [5, с.52], В.Г. Федоренко, А.Ф. Гойко [11, с.72–75], О.І. Барановський [1, с.67] та ін., ми спробуємо відокремити та представити в таблиці лише ті ризики, які безпосередньо стосуються сфери іноземного інвестування.

Класифікація ризиків іноземного інвестування

Ознака	Види ризиків
1	2
1. За масштабами впливу	– глобальні (загальні) – локальні (часткові)
2. За типом обліку	– зовнішні – внутрішні
3. За рівнем прийняття рішень	– макроекономічні – мікроекономічні
4. За тривалістю дії	– короткочасні – постійні
5. За сферою виникнення	– виробничі – фінансові – комерційні – ринкові
6. За причинами виникнення	– пов'язані з господарською діяльністю – пов'язані з браком інформації про стан зовнішнього середовища – пов'язані з особистими якостями підприємця
7. За типом виникнення	– раціональні – нераціональні – авантюрні

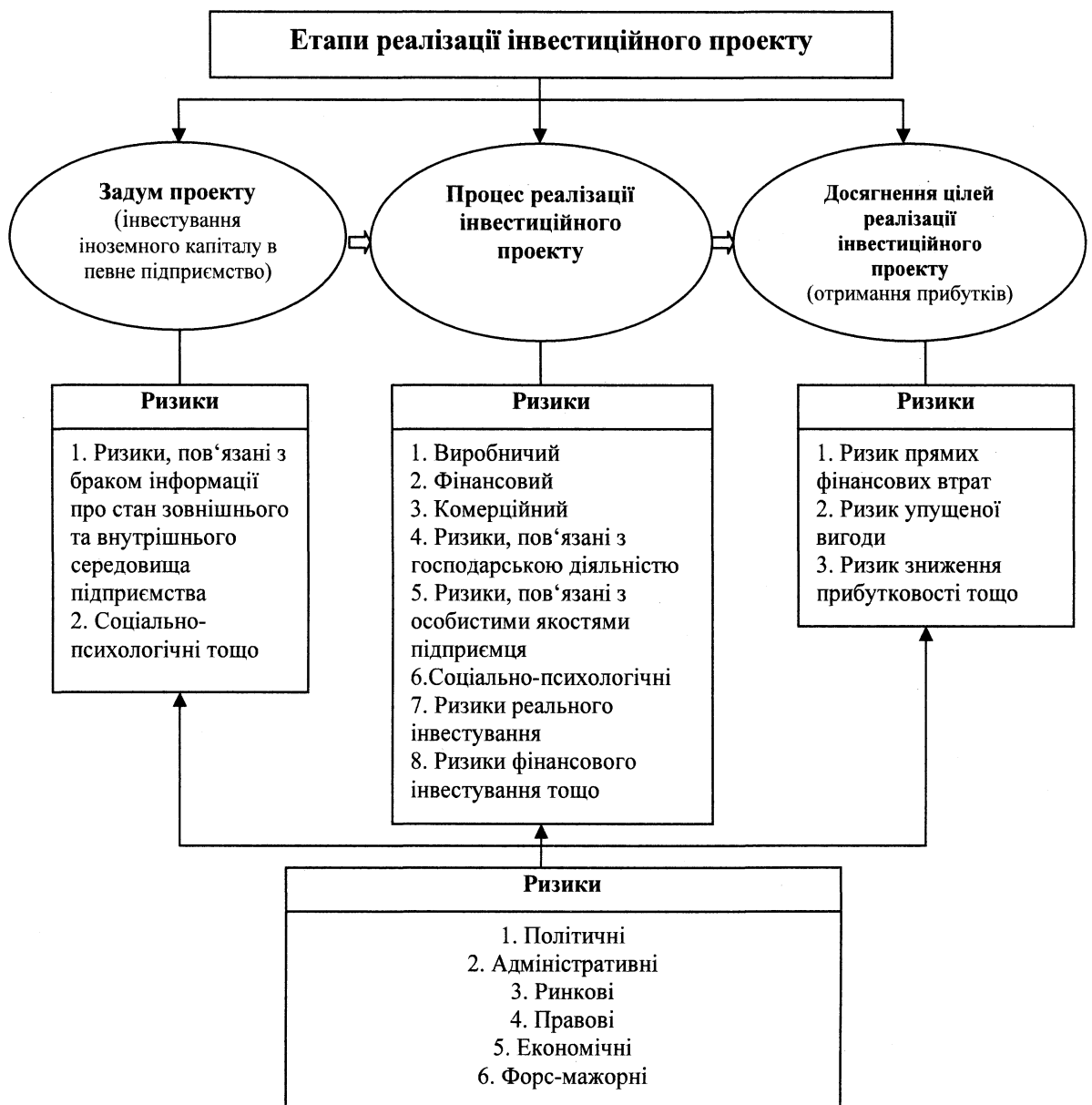
1	2
8. За рівнем правомірності	– правомірні – неправомірні
9. За типом наслідків	– статичні – динамічні
10. За можливістю страхування	– ті, від яких можна страхуватись – ті, від яких не можна страхуватись
11. За ситуацією виникнення	– стохастичні – невизначені – конкурентні
12. За аспектом прояву	– правові – економічні – адміністративні – соціально-психологічні
13. За кількістю людей, що приймають рішення	– індивідуальні – групові – масові
14. За рівнем витрат	– мінімальні – допустимі – критичні – катастрофічні
15. За об'єктивністю виникнення	– з об'єктивною ймовірністю – з суб'єктивною ймовірністю – з об'єктивно-суб'єктивною ймовірністю
16. За рівнем втрати доходів	– ризики прямих фінансових втрат – ризики упущеної вигоди – ризики зниження прибутковості
17. За формами впливу	– прямі – непрямі
18. За рівнем очікування	– очікувані – неочікувані
19. За видами інвестицій	– ризики реального інвестування – ризики фінансового інвестування
20. За джерелами виникнення	– систематичний – несистематичний

Аналізуючи інвестиційні ризики, названі О.І. Барановським [1, с.65], слід відзначити, що він не групує їх за певними ознаками чи факторами, а лише відображає перелік найважливіших, на його думку, ризиків. Найповніше і широко класифікує ризики В.В. Вітлінський [2] та Н.І. Машина, але в останньої не зовсім точно наведені ризики за видовою ознакою (пожежі, збої комп'ютерів, стихійні лиха, техногенні аварії, інфляція тощо) та за аспектом прояву (психологічні, соціальні, медико-біологічні, юридичні тощо). На нашу думку, всі перелічені за цією ознакою ризики можна згрупувати (див. рисунок). Не зовсім зрозуміла така ознака класифікації ризиків за Н.І. Машиною, як “щодо часу прийняття рішень: випереджувальні, своєчасні і запізнілі”. На нашу думку, ця ознака стосується не самих ризиків, а заходів щодо вирішення проблем, які виникають внаслідок настання ризику. Не можемо погодитись і з І.Ю. Івченко [6, с. 42], яка виробничий ризик подає як складову комерційного. Виробничий і комерційний ризики виникають на різних етапах реалізації інвестиційного проекту: виробничий ризик з'являється у ході виробництва товарів, робіт, послуг, а комерційний – у ході обміну (продажу, перепродажу), розподілу і споживання товарів, робіт, послуг. На нашу думку, вони не можуть бути складовими один одного.

Окремо хотілося б розглянути проектний ризик, який не представлений в нашій класифікації, тому що проектний ризик – це сукупність різного виду інвестиційних ризиків, які загрожують отриманню прибутків і впливають на ефективність інвестиційних проектів, тобто це ризики, які виникають на різних стадіях реалізації інвестиційного проекту (див. рисунок). Ризики при здійсненні інвестиційного проекту можуть виникати на таких етапах:

1) коли капітал тільки інвестується в підприємство. На цьому етапі інвестиційному проекту загрожують такі ризики, як: затримка введення проекту в експлуатацію (помилки при проектуванні, невиконання з різних причин підрядником своїх обов'язків, затримка поставки тощо) [7, с.203], брак чи неточність інформації про динаміку техніко-економічних показників, параметрів нової техніки і технології, невизначеність цілей та інтересів учасників інвестиційного проекту, брак інформації про фінансовий стан підприємств-учасників тощо;

2) коли здійснюється реалізація інвестиційного проекту. Тут характерна наявність таких ризиків: виробничий ризик (виявлення технічних помилок у проекті, перебої в постачанні, збільшення часу будівництва об'єкта, зростання затрат на оплату праці тощо), управлінський ризик (невпевненість в управлінському персоналі, недостатня кваліфікація працівників, низький рівень менеджменту), збутовий ризик (можливість введення обмежень на торгівлю, закриття кордонів, зміна кон'юнктури ринку, цін, підвищення рівня конкуренції в галузі, зміна вимог щодо якості продукції тощо), фінансовий ризик (коливання валютних курсів, можливість інфляції тощо), форс-мажорні ризики (невизначеність природно-кліматичних умов, можливість стихійних лих: землетрусів, пожеж, повеней та страйків тощо).



Ризики іноземного інвестування у ході реалізації інвестиційного проекту на підприємстві

3) коли інвестиційний проект починає приносити прибутки. На цьому етапі можлива поява таких ризиків: політичні ризики (несприятливі соціально-політичні зміни в державі чи регіоні, можливість змін в економічному законодавстві, пов'язаних з репатріацією прибутків, зміною податків, митних зборів), форс-мажорні ризики.

При прийнятті рішення про формування та реалізацію певного інвестиційного проекту необхідно визначити фактори ризику на кожному етапі цього проекту, встановити потенційні сфери ризику та визначити заходи для уникнення інвестиційних ризиків. Слід зауважити, що деякі інвестиційні проекти можуть характеризуватись високим рівнем ризику, якщо їх розглядати окремо, але, якщо їх розглядати з позиції ризику компанії чи ризику ринку, то вони можуть бути проектами з допустимим рівнем ризику.

Для того, щоб мінімізувати розмір збитків, або уникнути їх взагалі, треба навчитись керувати ризиком, тобто впливати на нього, намагаючись зменшити його або взагалі уникнути. Керувати ризиком іноземного інвестування можна за допомогою таких методів [9, с.496]:

1. Передавання ризику або уникнення:

– укладання господарських контрактів (договори будівельного підряду, лізинг машин і обладнання, контракти на збереження і перевезення товарів, контракти продажу, обслуговування, постачання тощо);

– застава (передбачає укладання договору застави);

– відмова від ненадійних партнерів або ризикованих проектів після вивчення всіх умов (політичних, економічних, соціальних тощо), за яких будуть реалізовуватись ці проекти;

– пошук гарантів;

– страхування ризиків іноземного інвестування.

2. Збереження ризику:

– створення венчурних компаній;

– самострахування. Покривати можливі збитки підприємство може за рахунок власних коштів (створення резервних страхових фондів) та за рахунок використання системи штрафних санкцій (за наявності винуватця виникнення ризику);

– диверсифікація проектів, регіонів, постачальників, споживачів. Це зменшує ризик, але не завжди ліквідує його, тому що інколи виникають ризиковані ситуації, спричинені зовнішніми чинниками, які однаково впливають на всі об'єкти інвестування;

– застосування економічного прогнозування, моніторингу, розроблення правильної стратегії тощо.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Будь-якій сфері економічної діяльності притаманний ризик, який спричиняється безліччю умов і факторів та негативно впливає на результат прийнятих рішень. Підприємці можуть частково перекласти свій ризик на інших, але повністю уникнути його не можуть, однак кожен з них свідомо йде на ризик в умовах невизначеності, тому що поряд з ним існує можливість отримання значно більшої величини прибутку.

Іноземні інвестори, вкладаючи свої кошти в економіку України та приймаючи важливі стратегічні рішення щодо реалізації інвестиційних проектів, повинні не забувати про умови невизначеності, конфліктності, ризикованості та враховувати наявність некерованих чинників, під впливом яких можуть змінюватись прогнозовані результати.

Отже, основними завданнями іноземних інвесторів під час реалізації інвестиційних проектів задля отримання прибутків є – враховувати ризик, навчитись керувати ним, зводити його до мінімуму, тому що уникнути його практично неможливо особливо при довгостроковому інвестуванні, та знижувати можливі збитки.

Основними методами зниження інвестиційних ризиків є:

1) підготовка інвестиційних проектів високої якості із закладенням певної суми (гарантії) до вартості інвестиційного проекту;

2) диверсифікація ризику через вкладення інвестицій у різні об'єкти, галузі, країни;

3) забезпечення гарантування іноземних інвестиційних вкладень через наявність необхідних законодавчих актів, угод між країнами про взаємний захист інвестицій та відповідних організацій (наприклад, Агентство з гарантування інвестицій, яке діє під егідою Світового банку);

4) створення резервного фонду підприємств на випадок втрат від інвестиційної діяльності за кордоном (самострахування);

5) страхування ризиків іноземного інвестування через державні, приватні та змішані страхові організації та компанії тощо.

1. Барановський О.І. *Інвестиційна безпека / Фінанси України*. – №9. – 1998. – С.60–69.
2. Вітлінський В.В., Наконечний С.І. *Ризик у менеджменті*. – К., 1996.
3. *Економічна енциклопедія. В 3-х томах / Відп.ред. С.В. Мочерний*. – К., 2002.
4. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. *Фінансовий словник*. – 3-тє видання, випр. та доп. – К., 2000.
5. Зальотов О.М. *Особливості страхування інвестиційних ризиків*. / *Український інвестиційний журнал*. – №5–6. – 2000. – С. 50–54.
6. Івченко І.Ю. *Економічні ризики: Навч. посібник*. – К., 2004.
7. Майорова Т.В. *Інвестиційна діяльність. Навч. посібник*. – К., 2003.
8. Машина Н.І. *Економічний ризик і методи його вимірювання: Навч. посібник*. – К., 2003.
9. *Перевозка експортно-імпортних грузів. Організація логістических систем / Под ред. А.В. Кириченко*. – СПб., 2004.
10. Скоромнюк М.О. *Невизначеність і ризики в інвестиційних процесах / Фінанси України*. – №5. – 2003. – С. 13–19.
11. Федоренко В.Г., Гойко А.Ф. *Інвестознавство*. – К., 2000.

УДК 330.354

І.О. Дейнега

Національний університет “Львівська політехніка”

ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПОЖИВАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ

© Дейнега І.О., 2005

Розглянуто та проаналізовано кількісні й якісні характеристики облікових систем, у яких нагромаджується інформація про споживання основних засобів. Здійснено порівняльний аналіз інформаційного насичення автоматизованих систем “1С: Підприємство” (конфігурація “Бухгалтерський облік для України”) та “Парус–Підприємство”. Визначено напрямки їх вдосконалення для можливої адаптації до потреб управління споживанням основних засобів.

It is considered and quantitative and high-quality descriptions of the registration systems which information about consumption of basic facilities accumulates at are analysed. The comparative analysis of informative saturation of the automated systems “1C is carried out: Enterprise” (configuration “record-keeping for Ukraine”) and “Sail-enterprise”. Directions of their perfection are definite for possible adaptation to the necessities of management by consumption of basic facilities.

Постановка проблеми. Підприємство – це складна інтеграційна система, функціонування якої можливе лише за умови оптимального поєднання різних видів ресурсів: матеріальних, технічних, енергетичних, трудових, фінансових та інформаційних. Особливої уваги заслуговують останні, оскільки на їх основі забезпечується ефективне використання інших видів ресурсів. Будь-яка система управління може функціонувати тільки якщо в ній циркулює інформація. Будь-який процес управління, зокрема й управління споживанням основних засобів, – це насамперед інформаційний процес, який передбачає виконання функцій із збирання, передавання, обробки, аналізу даних та прийняття відповідних рішень на основі отриманої інформації.

В умовах дедалі сильнішої конкуренції ефективна діяльність підприємства можлива лише за умови своєчасного використання достовірної та повної інформації про його внутрішній розвиток та зовнішнє середовище функціонування. На більшості вітчизняних підприємств відсутні бази даних, використання яких повністю задовольняли б інформаційні потреби при обґрунтуванні та прийнятті ефективних рішень щодо споживання основних засобів, а також – можливості їх накопичення.